

DESPRE AFACERILE ȘI FAMILIA UNUI NEGUSTOR BRAȘOVEAN ÎN ȚARA ROMÂNESCĂ

Gheorghe LAZĂR¹

SUR LES AFFAIRES ET LA FAMILLE D'UN MARCHAND BRAȘOVEAN EN VALACHIE

RÉSUMÉ

En raison de sa position géographique et de son statut de centre commercial, la ville de Brasov (Transylvanie) a continuellement joué un rôle important dans le commerce de la Valachie. De nombreux documents administratifs autochtones attestent de multiples privilèges fiscaux que les marchands brașoveni (c'est-à-dire originaires de Brașov) ont bénéficié au fil de temps de la part des princes valaques. Situé dans ce contexte historique, cet article présente le cas du marchand Cârstea Țopa(a), originaire de la ville de Brașov, dont l'influence économique et prestige social ont été particulièrement documentés pendant le règne du prince Constantin Brâncoveanu (1688-1714).

A partir des informations offertes par quelques documents d'archive – en particulier le testament du marchand Cârstea Țopa, mais aussi d'un rapport rédigé par une commission de jugement placée sur l'autorité du métropolitain du pays –, cet article fournit des informations historiques inédites sur ses dispositions testamentaires et notamment sur les relations parfois conflictuelles entre les membres de la famille du marchand ci-dessus mentionné. Dans le même temps, cette étude apporte de nouvelles informations sur les causes des conflits et des rivalités entre les familles et sur le statut vulnérable du point de vue patrimonial et juridique de la veuve et/ou de la belle-mère à cette époque. Dans l'annexe de l'étude, sont publiés in extenso les documents qui ont offert les informations essentielles pour cette recherche.

Mots-clefs: marchand, famille, affaires, Valachie, Brașov.

În prima zi a lunii martie a anului 1733, mitropolitul Ștefan al Țării Românești, împreună cu câțiva mari boieri, înainta domnului o anafora în care îi prezenta pe larg cele constatate și totodată hotărâte în conflictul privind averea negustorului brașovean Cârstea Țopa, iscat între copiii acestuia rezultați dintr-o primă căsătorie – Costandin, Apostol și Zamfira –, și mama lor vitregă, Zoița. Însă, înainte de a trece la prezentarea celor hotărâte de către înaltul ierarh și cei trei mari boieri, vom încerca să oferim mai întâi câteva date biografice privind activitatea lui Cârstea Țopa, unul dintre acei destul de numeroși negustori „brașoveni” atestați în sursele documentare ca fiind implicați în comerțul desfășurat între Țara Românească și importantul centru economic transilvănean².

¹ Cercetător științific, doctor în istorie, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, București; e-mail: georgelaz2001@yahoo.fr.

² Pentru o prezentare succintă a activității comerciale desfășurate în Țara Românească de această categorie de negustori, dar și a cadrului juridic, vezi Gh. Lazăr, *Les marchands en Valachie (XVIIe-XVIIIe siècles)*, București, Institutul Cultural Român, 2006, p. 147-153.

Fără dovezi clare, este dificil de avansat o dată certă în ceea ce privește momentul în care amintitul negustor și-ar fi putut începe activitatea sa de schimb în Țara Românească; dacă avem totuși în vedere măsurile luate pentru încurajarea și susținerea activității negustorilor brașoveni în țară, dar și momentul dispariției lui Cârstea Țopa³ – ultima lună a anului 1732 –, cel mai probabil debutul activității sale ar putea fi plasat în timpul îndelungatei domnii a lui Constantin Brâncoveanu, despre ale cărui preocupări și implicări în viața economică a țării nu credem că este cazul să mai insistăm. Aceeași lipsă de informații nu ne permite să oferim detalii certe nici în legătură cu activitatea comercială propriu-zisă desfășurată de acesta, dar este de presupus că la rândul său era implicat, ca mulți alți negustori aparținând acestei categorii, în comerțul cu oi și cu vin, acest din urmă produs fiind obținut din viile achiziționate pe teritoriul țării, în special în zona județelor Prahova și Buzău.

Sigur este însă faptul că numele lui Cârstea Țopa îl găsim menționat pentru prima dată într-o scrisoare de răspuns a magistratului orașului Brașov, din 22 iunie 1723, adresată secretarului lui Nicolae Mavrocordat, prin care îi confirma acestuia primirea „privilegiilor reînnoite” de către domnul muntean. Totodată, înaltul dregător amintea corespondentului său că nu l-a uitat în ceea ce privește o mai veche promisiune – fără a ne oferi detalii în ce consta aceasta –, motiv pentru care îi trimitea cu această ocazie, cu ajutorul amintitului negustor, „lucrul dorit”, asigurându-l totodată că își „va da și în viitor osteneala să-i procure”⁴. În cazul în care nu ne aflăm în situația unei omonimii, cel mai probabil acel jupân Cârstea amintit într-un document din anul 1724, din care reiese că la acea dată deja stăpânea un loc de casă în București⁵, este una și aceeași persoană cu negustorul ce face obiectul prezentului studiu, ca mai apoi numele său să-l regăsim menționat într-o scrisoare din 10 martie 1725, adresată de această dată magistratului orașului Brașov de către fostul mare căpitan Pantazi <Câmpineanul>, în calitatea lui de administrator al vămilei muntene.

Astfel, după formulele de politețe specifice acestui gen epistolar, dregătorul muntean îl liniștea mai întâi pe corespondentul său brașovean că nu există nici o „foaie (...) dă toți brașovenii”, prin care negustorii originari din centrul comercial transilvănean implicați în comerț pe teritoriul Țării Românească ar fi fost împărțiți în două categorii: cei ce „au prăvălii aici în țară” și cei „ce sânt lăcuiitori acolo”. După cum reiese din conținutul documentului, intervenția magistratului brașovean avea la bază neliniștea unora dintre aceștia – care i se adresaseră în acest sens, explicând astfel respectivul schimb de scrisori –, cărora le era teamă că presupusa diferențiere ar fi atras în mod automat și schimbări în ceea ce privește statutul lor fiscal, în sensul

³ Mai mult ca sigur nu există nici o legătură de rudenie între familia negustorului Cârstea Țopa și familia de boieri cu același patronimic din Moldova, atestată încă din secolul al XVI-lea și ai cărei membri se regăsesc printre ctitorii mănăstirii Sf. Ioan Botezătorul din Galați, deținând totodată dregătoriile de staroste de Covurlui, pârcaľab de Roman sau mare armaș; vezi Petronel Zahariuc, *Câteva documente privitoare la mănăstiri din Galați păstrate în arhiva mănăstirii Sfântul Pavel de la Muntele Athos*, în idem, *De la Iași la Muntele Athos. Studii și documente de istorie a Bisericii*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008, p. 100-101; S.Gh. Iordache, *Documente românești din secolul XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași”, XXVI, 1/1989, p. 415-420.

⁴ *Arhiva Magistratului orașului Brașov. Inventarul actelor neînregistrate*, vol. I, București, 1959, nr. 277, p. 68.

⁵ Dumitru Z. Furnică, *Industria și dezvoltarea ei în țările române*, București, 1926, p. 31.

că numai cei din prima categorie urmau să beneficieze de mai vechile privilegii fiscale („să aibă pace dă vama vinurilor și dă altele”), ceilalți urmând „să-ș dea vama dăplin”. Totodată, era respinsă acuzația potrivit căreia inițiativa întocmirii amintitei liste ar fi aparținut lui Cârstea Țopa, dregătorul muntean negând că a avut cu respectivul negustor vreo întâlnire în ultima perioadă de timp: „(...) nici în ochi nu l-am văzut dă este acuș o jumătate dă anu, nici foiță nu mi-au datu”.

Pentru a elimina orice îndoială, căpitanul Pantazi reconfirma interlocutorului său faptul că vechiul „așezământul”, în virtutea căruia negustorii brașoveni își desfășurau activitatea din Țara Românească, rămânea neschimbat și pe viitor, prevederile lui urmând să se aplice „pentru toți șchei<i>, atâta dă cei dă acolo, cât și cei dă aice, carele au vii aice pe pământul țării”, fiecare dintre ei având posibilitatea „să-ș treacă vinurile lor pă la care vamă le dă îndămâna”. În același timp însă, fostul mare căpitan își avertiza partenerul de corespondență că acest statut fiscal avantajos – subliniind totodată și rolul pe care el l-a avut în menținerea acestuia –, va fi păstrat doar atâta timp cât beneficiarii lui vor respecta prevederile „așezământului”, trecând prin vamă numai „bucatele” pe care le obțineau din valorificarea propriilor moșii („câte bucate fac pân viile lor”); în eventualitatea în care însă vor fi descoperite situații în care vama domnească ar fi fost „înșelată” prin achiziționarea de produse aparținând altor persoane („iar să nu cumpăre bucatele altora”) – ceea ce ne lasă să tragem concluzia că o asemenea metodă era uneori folosită –, exista riscul ca acest statut să fie anulat de către domnie („ce, dă aceasta daca a înțelege măriia sa vodă, li să va strica mila dă tot”)⁶.

Dincolo însă de detaliile privind privilegiile fiscale de care beneficiau negustorii brașoveni implicați în comerț la sud de Carpați, modalitatea de percepere a taxelor vamale – a căror importanță nu poate fi nicidecum negată –, documentul are meritul de a ne oferi indicii despre statutul privilegiat și totodată încrederea de care negustorul Cârstea Țopa se bucura în relația cu autoritățile orașului Brașov și cu cele muntene. De altfel, acest statut ne determină să credem că acuzația venită dinspre o parte a confrăților săi nu poate părea lipsită de un anumit temei. O dovadă indirectă a renumelui de care se bucura în rândul celor implicați în activități comerciale de o parte și de a alta a Carpaților, dar și a faptului că el călătorea adesea în Țara Românească, ne este oferită de înscrisul unui necunoscut, emis la Brașov în luna mai a anului 1726, prin care confirma că a primit de la Gheorghe Venețanul, Vasile Mogoș, Cârstea Țopa și Radu cămărașul – în calitatea lor de executanți testamentari ai negustorului grec Nicolaus Petru din Pitești –, suma de 225 zloți românești, pe care defunctul o lăsase în favoarea bisericii Sf. Nicolae și a capelei spitalului din mai susmenționatul oraș transilvănean⁷.

Trei ani mai târziu, numele lui Cârstea Țopa re apare în documente, de această dată fiind implicat, împreună cu soția sa, al cărui nume nu este din nefericire menționat, într-o tranzacție imobiliară; mai exact, la 2 februarie 1729, cei doi achiziționau de la o anume jupâneasă Stanca, fiica lui Moise, care la rândul lui era fiul lui Drosu

⁶ Nicolae Iorga, *Brașovul și românii. Scrisori și lămuriri*, București, 1905, p. 414-415; *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la orașul Stalin*, vol. I (1521-1799), București, 1955, nr. 326, p. 68-69.

⁷ *Arhiva Magistratului orașului Brașov*, nr. 375, p. 84.

logofăt, 400 de stânjeni de moșie în Poiana în schimbul sumei de 100 de taleri⁸, ceea ce poate constitui un indiciu al faptului că deja acesta se „împământenise” în Țara Românească. Spre aceeași concluzie ne duce și înscrisul pe care un necunoscut îl dădea la mâna jupânului Cârstea Țopa, la 26 mai 1732, recunoscând că a luat cu împrumut de la acesta suma de 20 taleri noi⁹.

În perioada imediat următoare, din motive încă necunoscute, lucrurile par a se precipita, starea de sănătate a lui Cârstea Țopa deteriorându-se vizibil și în ritm accelerat, astfel încât la 1 decembrie 1732, „spări[i]ndu-mă de moarte”, hotărăște să-și întocmească în grabă testamentul, ce a fost scris de un slujitor de al său, Stan, căruia îi încredința și cei 3.500 taleri aflați la acel moment în prăvălie. Că moartea lui C. Țopa a fost una neașteptată și rapidă – lucru consemnat și în anaforaua mitropolitului, unde se precizează faptul că „până au isprăvit diata de scris, pripindu-l moartea au rămas neiscălită de dânsul” –, reiese atât din faptul că testatorul nu a reușit să semneze *manu propria* documentul în care erau consemnate ultimele sale dorințe, cât și din stilul lacunar și haotic în care acesta a fost redactat, situație ce contrastează cu realitatea epocii, când un asemenea demers era unul elaborat și precedat de anumite gesturi. Astfel, documentul pare mai degrabă o simplă listă în care au fost menționate în grabă, fără a se respecta o ordine anume, doar acele bunuri mai de preț, mobile sau imobile, datoriile ce urmau să fie plătite sau recuperate, precum și modul în care averea sa urma să fie împărțită între membrii familiei sale: „(...) și bucatele ce sânt să vor face patru părți și să vor împărți cu Zoița și alte scule și bani ce ar mai fi”. În schimb, lipsește preambulul specific acestui tip de document, mărturisirea credinței creștine și a dorinței concilierii cu Dumnezeu și cu semenii săi, precizarea deplinătății facultăților mintale, precum și absența oricăror referințe privind pomenirile post-mortem¹⁰, care de obicei reveneau în sarcina urmașilor sau a beneficiarilor averii testatorului. În plus, o dovadă de netăgăduit a nesiguranței testatorului, a tensiunii și a grabei cu care acest act a fost întocmit reiese și din faptul că în cuprinsul testamentului regăsim formule destul de lacunare, lipsite de precizie și care puteau lăsa loc arbitrarului, de genul: „precum îi va arăta scrisorile și precum îi va arăta Duhul Sfânt”, „precum va arăta catastiful, că știe el”, „să poarte grija cum va ști dumnealui”¹¹ etc.

Fără îndoială, toate aceste detalii prezentate, la care se adaugă și situația incertă din perspectivă juridică a Zoiței – cea de-a doua soție a lui Cârstea Țopa, cu care nu a avut însă urmași –, explică de ce valabilitatea actului a fost contestată de către cei trei copii ai testatorului, rezultați dintr-o primă căsătorie a acestuia. Astfel,

⁸ P. Zahariuc (editor), în colaborare cu Florin Marinescu și Dumitru Nastase, *Documente românești din arhiva mănăstirii Simonopetra de la Muntele Athos*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, nr. 472, p. 421; tranzacția este amintită și într-un document din 25 iunie 1766 (*ibidem*, nr. 542, p. 467).

⁹ Grina-Mihaela Rafailă (vol. întocmit de), *Actele domnilor Mavrocordați aflate în patrimoniul Muzeului Municipiului București*, București, Editura Muzeului Municipiului București, 2016, nr. 102, p. 135.

¹⁰ Asupra formularului din epocă, vezi Violeta Barbu, „*Sic morierum*”. *Moartea și construcția identității individuale în interiorul grupului familial*, în Eadem, *De bono coniugali. O istorie a familiei din Țara Românească în secolul al XVII-lea*, București, Editura Meridiane, 2003, p. 147-150.

¹¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), *M-rea Bradu, Hanul Greci și Codreni*, XXVI/14 (vezi și Anexa I).

după cum reiese din documente ulterioare, la puțin timp după dispariția tatălui, susținuți în demersul lor și de către unchii lor, negustorii Gheorghie și Costandin, cei trei urmași adresează domnului o plângere prin care contestau dreptul mamei lor vitrege de a moșteni ceva din averea lor părintească. Ca în multe asemenea situații, plângerea este încredințată mitropolitului țării, chir Ștefan, pentru a cărei cercetare și soluționare urma să fie ajutat de către o comisie formată din trei mari boieri – Grigorie Greceanul, fost mare logofăt, Grigorie Filipescu, fost mare serdar, Iane, mare medelnicer –, și starostele de negustori de la acea vreme, Tănăsie. După ce în prealabil a verificat valabilitatea diatei lui Cârstea Țopa – ale cărei prevederi sunt reconfirmate de către membrii comisiei, chiar dacă jeluitorii considerau că „n-ar fi dreaptă și adevărată, nefiind încredințată cu iscălitura lui” –, a ascultat „cu socotință” părților aflate în litigiu și i-a „chestionat” atât pe Stan, cel ce a scris testamentul, cât și pe Costandin, fiul decedatului, prezent în momentul morții tatălui său, la 1 martie 1733, cinstita comisie este în măsură să înainteze deja amintita anafora, în care sunt prezentate domnului soluțiile juridice care se impuneau pentru aplanarea conflictului dintre părți.

Astfel, comisia propunea ca mai întâi să se procedeze la „scoaterea” din averea lui Cârstea Țopa a zestrei adusă de fiecare dintre cele două soții ale acestuia, precum și „sculele și galbenii ce i-au dăruit (...) la moartea lui” Zoiței: 38 ughi ungurești, 6 șiruri de mărgăritar, 3 bucăți de sârmă și „inelul cel ce i-au dat de schimb”. Odată „extrase” aceste bunuri, ceea ce mai rămânea din averea lui – „bani, marfă, scule, dobitoace, arămuri și alt orice ar fi mai fi” –, urma să fie împărțită în cinci părți egale: câte una pentru Zoița, cei trei copii rezultați din prima căsătorie, la care se adăuga și „partea mortului”. Referitor la această din urmă parte, destinată potrivit cutumei să asigure cele necesare pentru „pomenirile lui și pentru sărindare și alte milostenii ce să vor da pentru sufletul lui”, membrii comisiei recunoșteau că „mortul în diiată nu hotărăște acest lucru, dar noi am urmat dupe sfânta pravilă”. Totodată, se recomanda – în concordanță cu prevederile invocatei pravile –, ca partea ce revenea fiicei Zamfira să nu includă „scule (...), de vreme ce sculele i le-au dat tată-său mai nainte”, iar în cea a Zoiței să nu se regăsească „din moșii și din țigani”, întrucât s-au dat copiilor mortului, „fiind singuri ei moștenitori adevărați”. În schimb, Zoița urma să păstreze stăpânirea asupra moșiei Păncești „dupe apa Mostiștii (...), fiind a ei de moștenire”, căci fusese cumpărată de Cârstea Țopa de la mama ei, Safta, în schimbul a 400 de taleri, cu condiția însă de a restitui celorlalți moștenitori suma de 320 taleri, diferența reprezentând cota parte ce-i revenea din moștenirea soțului.

În fine, interesantă și totodată relevantă pentru viziunea și implicațiile juridice ale unei asemenea norme, era și recomandarea comisiei potrivit căreia datoriile rămase în urma mortului să fie „stinse” doar din contravaloarea bunurilor ce reveneau moștenitorilor acestuia, astfel încât „partea mortului să să ferească de tot datornicul”, invocându-se în acest sens norma potrivit căreia „mortul nu răspunde la datorii”¹². Recomandările comisiei de judecată, aflată sub autoritatea mitropolitului, au fost asumate și confirmate și de către Constantin Mavrocordat, care emite în acest sens o carte în favoarea „Zoiții, pre carea o au ținut-o Cârstea brașoveanul Țopa”, care urma să stăpânească „a cincea parte ce i s-ar veni din bani, scule, marfă, stupi, dobitoace și

¹² *Ibidem*, LV/3 (vezi și Anexa II).

alte bucate ale casei (...), afară din sculele céle ce i-au dăruit el mai naintea nunții (...) și afară din țigani și moșii ce au rămas moșteniri ale copiilor”¹³.

Cum după această dată, pentru o perioadă de aproape un deceniu și jumătate nu mai aveam știri despre evoluția conflictului dintre Zoița și copiii fostului ei soț – singurele informații sunt din anul 1744 când cei doi fii ai lui Cârstea Țopa, Constantin și Apostol, vindeau lui Apostol pârșălab de curte partea lor de moșie moștenită de la tatăl lor¹⁴ –, am fi putut fi îndreptății să considerăm că disputa patrimonială dintre părți s-a încheiat imediat după emiterea amintitei decizii domnești. Totuși, se pare că în toată această perioadă conflictul dintre părți nu s-a aplanat nicidecum – absența informațiilor documentare în acest sens constituind un indicator înșelător de această dată –, dovada constituind-o o nouă jalbă a Zoiței, adresată cel mai probabil aceluiași domn Constantin Mavrocordat cu puțin timp înainte ca acesta să fie nevoit să părăsească, pentru a patra oară, tronul Țării Românești. De această dată, ea denunța domnului neplăcerile cauzate de „un Apostol căpitan, ce mi-au fost fiu vitreg”, care după o perioadă de 16 ani de la dispariția primului ei soț, Cârstea Țopa, „să scoală și mă trage la judecată, zicând să-i dau eu seama casei tătâni-său”. În plângere, în afara detaliilor privind mai vechea dispută patrimonială cu copiii ei vitregi, Zoița oferă și alte detalii prețioase care ne permit să reconstituim într-o mai bună măsură tabloul mariajului ei cu negustorul Cârstea Țopa, pe de o parte, și cel al relațiilor cu cei trei copii vitregi după dispariția soțului, pe de altă parte.

Astfel, din cele consemnate în cuprinsul jalbei, aflăm că Zoița a fost luată în căsătorie de către Cârstea Țopa „fecioară cu cununie”, mariajul celor doi fiind însă unul de scurtă durată – „au trăit numai 2 ani cu mine și au răposat cu grabnică moarte” –, dar și faptul că după înmormântarea soțului ea a fost alungată din casă de către copiii și rudele acestuia („cum l-am îngropat de a treia zi m-au dat din casă afară”), detaliu care vine să confirme încă o dată precaritatea statutului juridic al văduvei în țările române extracarpatice¹⁵. Dată fiind această situație, Zoița considera că nu este în măsură să ofere vreun răspuns la revendicările fiului ei vitreg („care nimic nu știu să răspunzu”), cerând domnului „cu hierbinți lacrimi” să citească atât anaforaua mitropolitului, cât și confirmarea domnească, ca mai apoi să-i facă „o luminată carte a mării<i>i</i> tale de apărare de către dânsul”. Pentru a da o mai mare greutate și credibilitate plângerii sale, Zoița menționa faptul că este o jupâneasă „cu bărbat și nu pociu să umblu în judecăți”, spre deosebire de fiul ei vitreg, căruia „nu-i easte rușine a păzi divanul” – încercarea de a-l pune într-o lumină negativă în fața domnului fiind destul de evidentă –, precizând totodată că pentru a-și dovedi nevinovăția a acceptat să depună și jurământ, „că și carte de la biserica cea mare dă blestem au adus și am priimit”. Deși este dificil să ne pronunțăm în ce măsură jalba Zoiței a mai putut fi adusă sau nu la cunoștința domnului, având în vedere cele amintite mai sus, potrivit însemnării de pe verso reiese că documentul a fost totuși înaintat spre soluționare către „părintele mitropolit”, precizându-se într-o manieră destul de neutră faptul că o

¹³ *Ibidem*, XXVI/13 (vezi și Anexa III).

¹⁴ P. Zahariuc, *op. cit.*, nr. 507, p. 443.

¹⁵ Violeta Barbu, *op. cit.*, precum și Nicoleta Roman, „*Deznăjduită muiere n-au fost ca mine*”. *Femei, onoare și păcat în Valahia secolului al XIX-lea*, București, Editura Humanitas, 2016, p. 83-123.

carte „de curmată judecată” va fi emisă (de cine?) numai după ce înaltul ierarh „ne va înștiința” de cele hotărâte¹⁶.

Nu avem informații dacă mitropolitul a cercetat plângerea sau dacă l-a înștiințat pe domn – oricare ar fi fost el – în legătură cu cele constatate, cum nu știm nici dacă domnia a dat curs cererii Zoiței de a-i emite o nouă carte prin care să fie apărată de acuzațiile nefondate ale fiului ei vitreg, căci până în acest moment nu am identificat vreun document în acest sens; bineînțeles, fără ca aceasta să însemne că nu există totuși posibilitatea ca noi dovezi în acest sens să fie descoperite într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat. Indiferent însă de această posibilitate, studiul de caz analizat în această scurtă prezentare a noastră este în măsură să ofere noi detalii interesante nu numai despre viața de familie a unuia dintre acei negustori brașoveni atestați documentar în Țara Românească în lungul secolului al XVIII-lea, cât și asupra cauzelor posibilelor conflicte și rivalități interfamiliale sau al statutului ingrat și totodată vulnerabil – din punct de vedere patrimonial și juridic –, al văduvei și/sau al mamei vitrege etc.

¹⁶ ANIC, *M-rea Bradu, Hanul Greci și Codreni*, LV/2 (vezi și Anexa IV).

ANEXE

I.

1732 (7241) decembrie 1

„Dichemvrie 1 dni, 7241 <1732>.

Văzând și spărindu-mă de moarte, sămnăz câte cevași [din] cele ce sânt:

† Sânt în prăvălie date în sama lui Stan taleri 3.500.

† Sânt și la Neculai să cu[m]pere marfă taleri (...) ¹⁷, precum va arăta catas-tiful, că știe el.

† Și la jupan Daniil avem socoteală să-i dau vin de taleri 300, iar de nu să-și ia banii.

† Și cu jupan Anoși iar am socoteală să-i dau vin, precum îi va arăta scrisori[le].

† Și la nașu Zamfir, precum îi va arăta scrisorile ¹⁸ și precum îi va arăta Duhul Sfânt.

† Și bucatele ce sânt să vor face patru părți și să vor împărți cu Zoița și alte scule și bani ce [a]r mai fi.

† Și viile din Valea Păienei am lăsat Zamfircăi ¹⁹.

† Și cele de la Cernătești [las] copiilor ²⁰.

† 1.400 zloți, care au fost la mine, i-am trimis cu Neculai la jupan Mogoș, ai biserecei. Și mai sânt la mine să mai dau jupân Mogoș zloți 84.

† Și oile, cai, să să vânză să să facă bani.

† Și la jupan Costandin al cămărașului zloți 200, fără dobânda lor, precum îi scrie zapisu.

Și [e]pitrop las pe nașu Zamfir ²¹ să po[a]rte grija cum va ști dumnealui ²².

Dumitrașcu zaraf martor

Eu Pavel

Costandin, sin Cârstii merturie

Christiann Meÿer testis chirurgus ²³.

Am scris eu, Stan, cu învățătura dumnealui jupânului și mărturisescu cu sufletul meu”.

[Ad. ulterior]: „Încredințându-[n]e la judecată că easte această diiată dreaptă și adăvărată s-au întărit și cu iscăliturile nostre.

Ștefan mitropolitul Ungrovlahiei

Grigorie Greceanul biv vel vistier

Grigorie Filipescul biv vel sârdar

Iane vel medelnicer

¹⁷ Loc gol în original.

¹⁸ скрисоририе.

¹⁹ Захирикъи.

²⁰ къпийлор.

²¹ Захирие.

²² дѣмнѣн.

²³ „Christiann Meÿer martor chirurg”; semnături autografe.

Θανασι σταροστας”²⁴.

ANIC, *M-rea Bradu, Hanul Greci și Codreni*, XXVI/14. Orig. rom., hârtie (22x32,5).

II.

1733 (7241) martie 1

„Ștefan cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop [ș]i mitropolit a toată Ungrovlahia, preacinstit și erarh plaiurilor.

Înainte smereniei noastre și înaintea dumnealor boiarilor, carii mai jos sânt iscăliți, din porunca măriei sale prealuminatului domnului nostru, Io Costandin Nicolaie voievod, avut-au întrebăciune și judecată de față Costandin i Apostol și Zamfira, copiii Cârstii brașoveanul Țopa, cu Zoița, mama lor cea vitregă, fiind față la această judecată și unchii copiilor Cârstei brașoveanul, anume chir Gheorghie i Costandin cupeții, pentru cele ce au rămas în urmă după moartea lui. Pentru că întâmplându-să boală grea și grabnică Cârstii brașoveanul și cunoscându-și singur sfârșitul vieții lui, fost-au pus pe Stan, sluga lui, de au început a scrie să facă diiată și să-și tocmească casa lui, ca să nu fie gâlceavă și pricină pe urmă. Și așa învățând singur cu gura lui toate câte copriind în diiată, până au isprăvit diiata de scris pripindu-l moartea au rămas neiscălită de dânsul. Întru care diiată lasă copiilor lui viile de la Cernătești și copilei Zamfirei viile de pe Valea Poienii. Și au învățat și din gură pe fiiu-său Costandin să dea Zoiții, soției lui, den darurile de înaintea nunții numai 38 ughi unгурești și șase șiruri de mărgăritar și trei bucăți de sârmă. Și au mai lăsat copiliu lui Zamfirii niște scule, care i le-au fost dat mai nainte până a nu să căsători el a do[u]a o[a]ra, iar la célelalte²⁵ scule parte să n-aibă. Iar alte ce ar mai fi de ale lui, bani, scule, marfă, stupi, dobitoace, arămuri și altele, afară din moșii și din țigani să împartă copiii cu muma lor, Zoița. Pentru care diiată, având bănuială chir Gheorghie i Costandin cupeții, unchii copiilor Cârstii brașoveanul, cum n-ar fi dreaptă și adevărată, nefiind încredințată cu iscălitura lui, siliia să nu între la împărțea Zoița cu copiii Cârstei, dupe cum lăsase el în diiată, ci să-și ia numai zestrile și să iasă afară din casă fără de nici o parte.

Deci, smereniia noastră, împreună cu dumnealor boiarii carii au fost rânduiți de măriia sa vodă la această judecată, ascultând cu socotință cuvintele amândurora părților și cercând cu denadinsul pentru diiată, de easte dreaptă și adevărată și făcută cu voia și învățatura mortului și pentru cele ce au învățat cu gura lui ce să dea soției lui Zoiței, am luat adevărire și încredințare și de la Stan, sluga lui, care au scris diiata, și de la Costandin, copilul Cârstii brașoveanul, mărturisind de față înaintea noastră că s-au făcut cu voia și cu învățatura tătâne-său, numai grăbindu-l moartea și n-apucând să o iscălească [(...) o au iscă]²⁶lit copilul. Deci, aflând și dovedind bine că easte diiata bună și dreaptă și făcută cu voia și cu învățatura lui și [(...) tot]²⁷ ce au zis el

²⁴ „Tanasie starostea”; semnături autografe.

²⁵ ЧѢЛЛАЛЛТЕ.

²⁶ Loc rupt în original.

²⁷ Loc rupt în original.

de au lăsat soției lui sânt bune, iar nu prin meșteșuguri, precum să bănuia de cei ce s-au zis mai sus, am întărit acea diiată și cu iscăliturile noastre.

Și așa am găsit cu dreptate și am judecat, dupe cum și sfânta pravilă poruncēște, întâi să se scoață zestrile Voicăi, soției Cârștii cei dintâi, ca o zestre ce easte dintâi, deplin și fără lipsă, după foaia ei de zestre. Așijderea și zestrile Zoiții, fâmeii lui ceștii de a doao, și sculele și galbenii ce i-au dăruit la moartea lui și inelul cel ce i-au dat de schimb soțul ei Cârștea, că așa am găsit că easte cu cale și cu dreptate să ție acel inel ea, fiindu-i dat de schimbu, iar inelul care l-au dat ea lui să rămâie la copii și să nu să puie la împărțeală. Iar alte ce ar mai fi, bani, marfă, scule, dobitoace, arămuri și alt orice ar mai fi, de la mult până la puțin, să să facă 5 părți: o parte, adecă să să dea mortului să-i fie pentru pomenirile lui și pentru sărindare și alte milostenii ce să vor da pentru sufletul lui, măcar că mortul în diiată nu hotărăște acest lucru, dar noi am urmat dupe sfânta pravilă de am scos întâi partea mortului. Apoi, trei părți la doi copii și la o copilă a lui, însă la scule copila să n-aibă parte, de vrēme ce sculele i le-au dat tată-său mai nainte. Iar a cincea parte ce s-ar veni ori din ce ar fi să stăpânească și să ție Zoița cu bună pace de cătră copii Cârștei brașoveanul, după cum i-au lăsat în diiată și duple cum i-au dăruit la vrēmea morții, însă afară din moșii și din țigani, că acestea s-au dat copiilor să le stăpânească, fiind singuri ei moștenitori adevărați.

Iar pentru moșia ce să chiamă Pârceștii, dupe apa Mostiștii, ot sud Elhov, care o au cumpărat Cârștea de la soacră-sa, Safta, în taleri 400, dându-să la împărțeală și aceasta, să oprească Zoița, fata Saftei, taleri 80, partea ei ce i să cuvine dintr-acești taleri 400, a cincea parte, iar taleri 320 să întoarcă copiilor Cârștii și ea să-și stăpânească moșia, fiind a ei de moștenire.

Așijderea, și pentru datorii ce vor fi, să se plătească din partea Zoiții și din céle trei părți ce s-au hotărât să ia copiii, plătind fieștecarele după partea lui datorie, pre cât au luat parte, iar partea mortului să să ferească de tot datornicul, să fie numai pentru pomeniri și alte milostenii ce să vor da pentru sufletul lui, precum s-au zis mai sus, pentru căci mortul nu răspunde la datorii.

Deci, după cum am găsit dreptatea și judecata, am dat această carte de judecată la mâna Zoiții, soșia Cârștei brașoveanul, ca să ție și să stăpânească partea ei ce i-au lăsat soțul ei în diiată și altele câte scrie mai sus cu bună pace de cătră Costandin i Apostol i Zamfira, copiii Cârștii brașoveanul, și de cătră tot neamul lor, pentru că așa au ajunsu judecata și dreptatea.

Și pentru încredințarea și mai buna întemeiare, am întărit cartea aceasta mai jos cu iscăliturile noastre.

Aceasta scriem în luna lui martie 1 dni, leat 7241 <1733>.

Ștefan mitropolitul Ungrovlahiei

Grigorie Greceanul biv vel vistier

Grigorie Filipescul biv vel sărdar

Iane vel medelnicér

Θανασι σταροστας²⁸.

ANIC, *M-rea Bradu, Hanul Greci și Codreni*, LV/3. Orig. rom., hârtie (32x45).

²⁸ „Tanasie starostea”; semnături autografe.

III.

1733 (7241) martie 10

„† Милостію Божію, Їѡ Костандин Николае воеводъ и господинъ. Дават господство ми сіе повѣленіе господства ми Zoiții, pre carea o au ținut-o Cârstea brașoveanul Țора, ca să aibă a-și stăpâni a cincea parte ce i s-ar veni din bani, scule, marfă, stupi, dobitoace și alte bucate ale casei, câte au rămas de la soțul ei Cârstea brașoveanul, afară din sculele cele ce i-au dăruit el mai naintea nunții, ca să fie ale ei și afară din țiğani și moșii ce au rămas moșteniri ale copiilor, după cum fiind pricină între dânșii și făcând jalbă la domniia mea, din porunca domni[e]i mele rânduindu-se sfinția sa părintele mitropolit țărâi, chir Serafim și pe cinstiți și credincioșii boiarii domni[e]i mele Grigorie Greceanul biv vel vistiariu i Grigorie Filipescu biv vel sărdari i Iane vel medelnicer i Tanasie starostea de neguțători, le-au luat seama. Și după diata Cârstii brașoveanul tot adevărul descoperind cu bune mărturii, au hotărât cu carte de judecată ca să-și ia a cincea parte din toate câte scriu mai sus, după cum pre largu toate pricinile pe amăruntul arată într-acea carte de judecată.

Drept aceea și domniia mea cercând și cunoscând că cu cale și cu direptate s-au izbrănit judecata, am dat cartea domni[e]i mele de întărire și ținerea acei judecăți, ca să fie nestrămutată. И исправник, сам рече господства ми.

Мартіе 7 дъни, лѣтъ зсма <1733>.

† Їѡ Костандин Николае воевода, милостію Божію господинъ.

Їѡ Костандин воевода [m.p.]

ANIC, *M-rea Bradu, Hanul Greci și Codreni*, XXVI/13. Orig. rom., hârtie (22,5x32,5), sigiliu inelar al domnului, în chinovar.

IV.

<ante 1748> aprilie 8

„Milostive și luminate doamne să fii măria ta sănătos în luminatu[l] scaunul mări[e]i tale.

† Jăluiescu doamne milei mări[e]i tale pentru un Apostol căpitan ce mi-au fost fiu vitregu, că luându-mă tată-său fecioară cu cununie, au trăit numai 2 ani cu mine și au răposat cu grabnică moarte și la moartea lui au făcut diată și mi-au lăsat și pă mine să iau parte din casă ca un copil de ai lui. Și în urmă, nevrând să-mi dea parte am dat jalbă mări[e]i sale [lui] Costandin vodă în domnia dintâi și măria sa ne-au rânduit la sfinția sa părintele Ștefan mitropolitul [ș]i la dumnealui vel vornic Greceanul, împreună cu alți trei boieri mari ce au fost atunci, fiind și unchiul lui față, dumnealui jupân Costandin staroste i jupân Gheorghe, frate-său. Și cercetând sfinția sa, împreună cu boiarii cu amăruntul, au întărit și diata și mi-au făcut și carte de judecată ca să-mi iau părțica ce mi-au lăsat răposatul și așa, după acea hotărâre, mi-au făcut și măria sa Costandin vodă, cari mi-au luat părțica prin mâinile unchilor

lui și încă au luat sfârșit în zilele mări[e]i tale, în domnia dintâi, fiind zapciu Alexandri vătaf za aprozi.

Acum, milostive doamne, peste 16 ani să scoală și mă trage la judecată, zicând să-i dau eu seama casei tătâni-său, care nimic nu știu să răspunzu, că cum l-am îngropat de a treia zi m-au dat din casă afară, ce cu herbinți lacrimi mă rog milostive doamne să te milostivești să citești carte sfinți[e]i sale mitropolitului și a măriei sale Costandin vodă și să mi să facă o luminată carte a mări[e]i tale de apărare de către dânsul, că lui nu-i easte rușine a păzi divanul, iar eu sânt doamne cu bărbat și nu pociu să umblu în judecăți, nefiindu-i nimic vinovată, că și carte de la biserica cea mare dă blestem au adus și am priimit că nu sânt atinsă nimic și cum va fi mila mări[e]i tale.

Roaba mări[e]i tale, Zoița ce am fost soție²⁹ răposatului Cârsti Țapu.

[verso; rezoluția domnului]: „După jalba lui v-am orânduit la părintele mitropolit, ci să mergi la sfințiia sa să arăți aceste cărți și de asta și sfințiia sa ne va înștiința. Și după înștiințarea sfinți[e]i sale îți vom da cartea noastră de curmată judecată.

Aprilie 8.

ANIC, *M-rea Bradu, Hanul Greci și Codreni*, LV/2. Orig. rom., hârtie (15x21).

²⁹ сѣцѣ.